

Dorota Krupnik

dorota.krupnik@wat.edu.pl; nr ORCID: 0000-0002-4735-6245

Wojskowa Akademia Techniczna, Wydział Logistyki, Instytut Logistyki

Istota bezpieczeństwa w systemie obronnym w odniesieniu do złożonych procesów likwidacji SpW

Security essentials regarding the complexity of liquidation and disposal processes of military equipment

Celem badań była analiza procesów wytwórczych wpływających na bezpieczeństwo wyrobów w systemie obronnym państwa. Podjęto próbę systematyki elementów badań w zakresie bezpieczeństwa SpW w cyklu życia, ze szczególnym uwzględnieniem jego likwidacji i utylizacji. W badaniach zastosowano metody: interpretacji, wnioskowania, definiowania i modelowania procesów. Przedmiotowe bezpieczeństwo przekłada się na warunki w jakich działają przedsiębiorstwa przemysłu obronnego. Rola, zadania i działania każdej organizacji w przygotowaniach obronnych państwa wskazują na złożony problem organizacyjno-funkcjonalny oraz na zasadniczą misję przedsiębiorstwa przemysłu obronnego. Kontekst normatywno – prawny w zakresie przygotowań obronnych państwa pokazuje jak bardzo trudny jest to problem. Wyzwania przed jakimi stają organizacje wytwarzające wyroby obronne obligują do działań w kierunku redukcji ryzyka niespełnienia wymagań jakościowych, środowiskowych i prawnych w przedmiotowym zakresie. Problem badawczy kieruje na zagadnienia dotyczące likwidacji SpW w warunkach nadzorowanych. W tym obszarze tematycznym, na pierwszy plan wysuwają się problemy związane z kompetencjami i świadomością uczestników procesów. Mimo pogłębiającej się wiedzy i świadomości odnośnie wymagań prawnych, operacyjnych i środowiskowych, wciąż istnieje konieczność ich doskonalenia.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo, utylizacja, likwidacja, ochrona środowiska, SpW.

The purpose of the article is to emphasize the importance of manufacturing processes affecting the safety of products in the defense system of the state. An attempt was made to systematize the elements of research in the area of SpW safety in the life cycle, with particular emphasis on its decommissioning and utilization. The research used methods of: interpretation, inference, defining and modeling processes. This security translates into the conditions in which defense industry companies operate. The role, tasks and activities of each organization in the defense preparations of the state indicate a complex organizational and functional problem and the basic mission of the defense industry enterprise. The normative and legal context in the defense preparations of the state shows how difficult this problem is. Challenges faced by organizations that produce defense products oblige to reduce the risk of failure to meet quality, environmental and legal requirements in this area. The research problem addresses issues related to, for example, liquidation and disposal of SpW in supervised conditions. In this thematic area, problems related to the competences and awareness of process participants are at the forefront. Despite the growing knowledge and awareness of legal, operational and environmental requirements, there is still a need to improve them.

Key words: safety, utilization, liquidation, environmental protection, military equipment.

WSTĘP

Wyroby dla potrzeb wojska są specyficzną grupą, w stosunku do których wymagania jakościowe mają wagę szczególną. Dlatego też podejście przedstawione w „Strategii bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej” ma na względzie realizację takiej

polityki zbrojeniowej, aby dostarczane przez sektor obronny uzbrojenie i sprzęt wojskowy zabezpieczały wymagane zdolności przez Siły Zbrojne RP (Strategia 2014, s.7). Polega to na systematycznej identyfikacji i zarządzaniu procesami pozyskiwania wyrobów oraz wzajemnymi relacjami pomiędzy nimi, analizach umów, uzyskiwania niezbędnych wyjaśnień i informacji ze strony zamawiającego, identyfikacji ryzyka i podjęcia jego systemowej redukcji wspólnie z wytwórcą zgodnie z wymaganiami NATO (AQAP 2110 2016). Efektem odbioru końcowego jest orzeczenie o spełnieniu lub niespełnieniu wymagań przez przedmiot umowy (Decyzja 2015). Realizacja zadań stawianych SZ RP nie jest możliwa bez zaplecza materiałowo – technicznego, wspierającego potrzeby wojsk we wszystkich stanach funkcjonowania państwa, także na etapie likwidacji SpW.

Bezpieczeństwo SpW jest kształtowane w systemie organizacyjnym wytwórcy, który odpowiada za jakość wyrobów w pełnym cyklu jego życia, w tym likwidacji i utylizacji. Celem tego systemu jest zapewnienie warunków do eliminowania zagrożeń. Bezpieczeństwo SpW jest gwarantowane powtarzalnością działań w procesach wytwórczych (Stuczyńska, Dołkowski, Gręzicki 2017). Powtarzalna jakość wyprodukowanych wyrobów może być wspomagana stosowaniem norm i dokumentów standaryzacyjnych NATO, np. ISO 9001 oraz AQAP 2110. Wymagania AQAP są wymaganiami kontraktowymi. Umożliwiają proces zapewnienia jakości wyrobu obronnego u producenta. Posiadanie przez wykonawcę wdrożonego i doskonalonego systemu zarządzania zgodnego z AQAP jest warunkiem skutecznego nadzorowania jakości w realizowanych kontraktach i stanowi klucz w celu zmniejszenia ryzyka nieskutecznego zarządzania procesami likwidacji i utylizacji wyrobów w ostatnim etapie cyklu życia wyrobu.

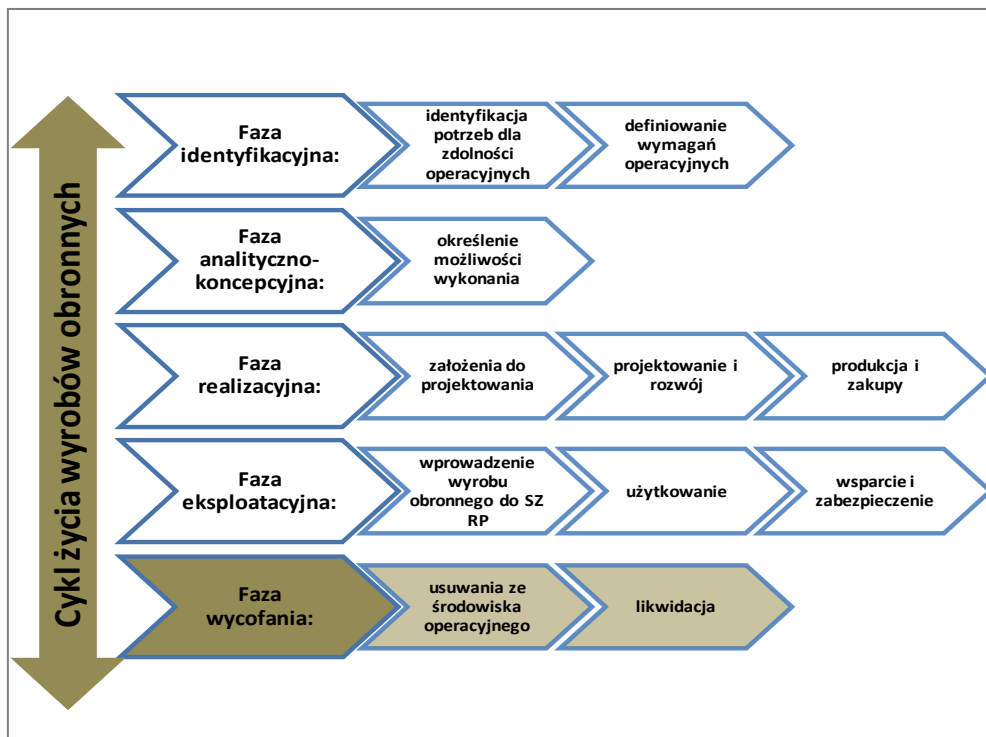
1. ODNIESIENIE DO BEZPIECZEŃSTWA SpW W CYKLU ŻYCIA

Określenie kontekstu organizacji może stanowić pierwszy krok dla opracowania modelu zarządzania ryzykiem w organizacji i stanowić podwaliny dla zintegrowanego systemu zarządzania. Analizując pełny cykl życia SpW, początków należy szukać w definiowaniu potrzeb dotyczących obronności. System pozyskiwania nowego sprzętu wojskowego i usług dla Sił Zbrojnych RP został zdefiniowany w Decyzji Nr 141/MON (Decyzja 2017).

Pierwsza faza tego systemu jest związana z „*identyfikacją i definiowaniem wymagań operacyjnych*” i stanowi podstawę do dalszych prac, ponieważ generuje wymagania zdefiniowane przez gestora lub organizatora systemu funkcjonalnego. Odnoszą się one bezpośrednio do potrzeb operacyjnych wynikających ze zdolności, jakie mają osiągnąć SZ RP i identyfikują braki, które należy eliminować aby zapewnić szansę na wykonanie zadań

postawionych przed układami antropotechnicznymi w siłach SZ RP i w przewidywanym środowisku działania. Tej fazie kluczowe znaczenie ma Decyzja 25/MON, która określa wytyczne do przeprowadzenia „Przeglądu Potrzeb dla Zdolności Operacyjnych Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej”. Jest to element procesu programowania rozwoju SZ RP (Decyzja 2014). Potrzeba operacyjna wynika z założonego planu i ze zdefiniowanych potrzeb i wymagań operacyjnych służących osiągnięciu lub doskonaleniu określonych zdolności operacyjnych SZ RP. Bieżąca potrzeba operacyjna dotyczy pozyskania wyrobu obronnego lub usługi i jest definiowana na podstawie analiz bieżącego funkcjonowania SZ RP.

W celu wizualizacji poszczególnych etapów pozyskiwania sprzętu wojskowego w cyklu życia fazy zostały przedstawione schematycznie na rysunku 1.

Rysunek 1. Cykl życia wyrobu obronnego z uwzględnieniem fazy wycofania

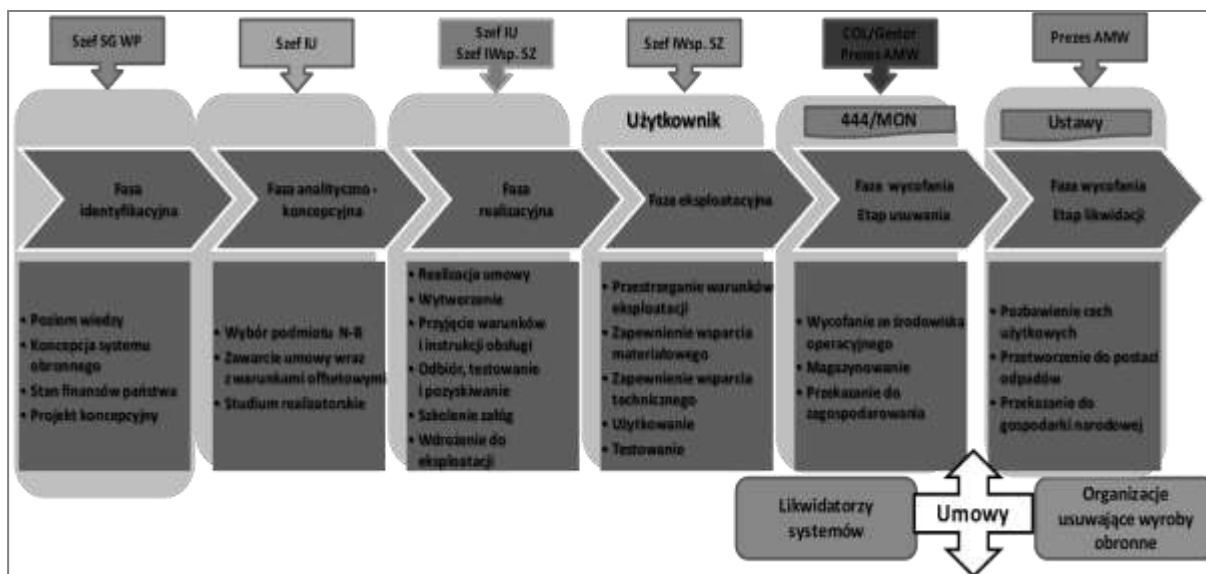
Źródło: opracowanie na podstawie: (Decyzji 141/MON 2017).

Na podstawie opracowanych i przyjętych wymagań operacyjnych fazy „identyfikacyjnej” dokonuje się analizy możliwości ich spełnienia (faza analityczno - koncepcyjna). Celem tej fazy jest wykonanie czynności, które określą możliwości spełnienia zdolności i ich wykonania (Decyzja 2017).

Celem fazy „realizacji” jest fizyczne nabycie sprzętu wojskowego na bazie rozwiązań i koncepcji wypracowanych w poprzednich fazach. Końcowym etapem tej fazy jest wprowadzenie wyrobu obronnego na wyposażenie SZ RP. Ze względu na przedmiot badań istotna jest faza „wycofania” wyrobów obronnych z SZ RP. Polega ona na bezpiecznym

usunięciu wyrobów, które mogą zawierać informacje niejawne lub substancje niebezpieczne ze środowiska operacyjnego co kończy cykl życia wyrobu obronnego.

Wewnętrzne przepisy MON, w ramach systemu zapewnienia bezpieczeństwa cyklu życia wyrobów obronnych regulują kwestie dotyczące podejmowania decyzji w kontekście pozyskiwania SpW. Rysunek 2. ilustruje powiązanie wymagań pozyskiwania SpW w cyklu życia wyrobów obronnych ustalanych w drodze decyzji MON, z podkreśleniem aspektu technicznego oraz odpowiedzialności osób funkcyjnych w MON.

Rysunek 2. Odniesienie do wymagań pozyskiwania SpW w cyklu życia wyrobów obronnych ustalanych w drodze decyzji MON z uwzględnieniem fazy wycofania

Źródło: opracowanie na podstawie: (Gręzicki 2018, s. 353).

Odniesienie do obowiązujących przepisów krajowych i UE ukazuje wymiar podmiotowy zapewnienia bezpieczeństwa w pełnym cyklu życia wyrobów obronnych wg obowiązujących przepisów wewnętrznych MON. Jest to skomplikowana struktura, w której określono odpowiedzialność decyzyjną i kierowniczą w poszczególnych fazach w cyklu życia wyrobów obronnych. Przyporządkowanie poszczególnych faz wiąże się z wydanymi decyzjami w sprawie pozyskiwania, eksploatacji i wycofania SpW w SZ RP. Zgodnie z Decyzją 444/MON faza wycofania uwzględnia etapy: usuwania i likwidacji (Decyzja 2013). Wiąże się to

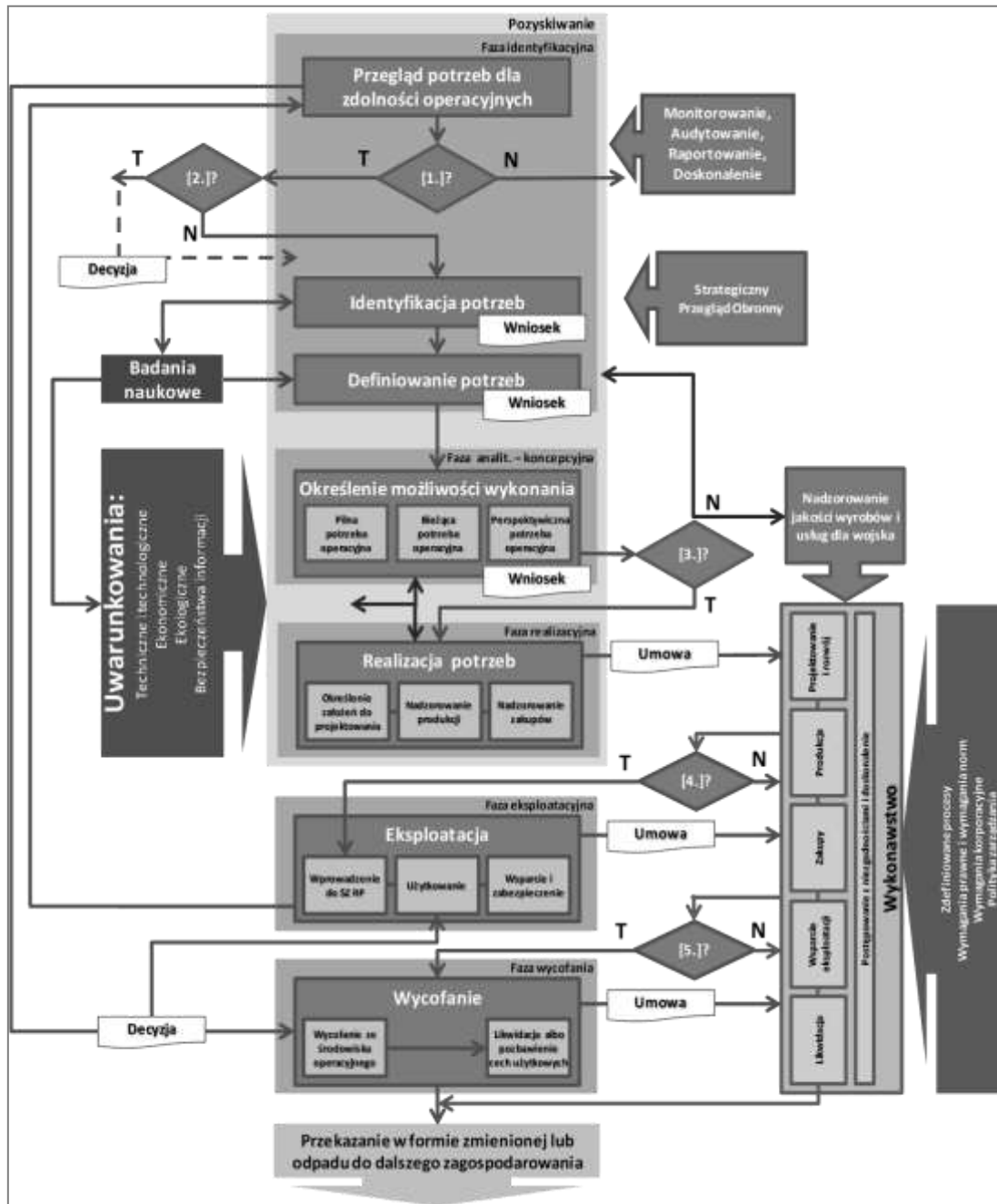
z umowami, których przedmiotem jest usunięcie SpW ze środowiska operacyjnego i/lub ewentualna rekultywacja zdegradowanego przez system środowiska naturalnego oraz umowy, której przedmiotem jest fizyczna likwidacja sprzętu i jego przetworzenie do postaci odpadów zgodnie z przepisami. Na jej podstawie można usuwać ze środowiska operacyjnego sprzęt niespełniający wymagań i dokonywać likwidacji na zasadach prawa krajowego,

z zachowaniem przepisów, np. o wykonywaniu działalności gospodarczej w zakresie wytwarzania i obrotu materiałami wybuchowymi, bronią, amunicją oraz wyrobami i technologią o przeznaczeniu wojskowym lub policyjnym, o wykonywaniu działalności gospodarczej w zakresie wytwarzania i obrotu materiałów wybuchowych, broni i amunicji, a także wyrobów i technologii o przeznaczeniu wojskowym i policyjnym, o gromadzeniu, przechowywaniu oraz obrotem odpadami.

Z analizy poszczególnych dokumentów i uregulowań prawnych w przedmiotowej kwestii możemy wnioskować, iż ilość podmiotów i dokumentów uszczegółwiających odpowiedzialność może stanowić problem w systemie obiegu informacji i w procesach komunikacji w ramach resortu na szczeblach kierowniczych i decyzyjnych, między fazami pozyskiwania SpW oraz z otoczeniem zainteresowanym SpW lub jego likwidacją (klienci, dostawcy, urzędy, likwidujący sprzęt, organizacje gospodarujące odpadami, itd.). Aby mieć pełny obraz miejsca i znaczenia wycofania i likwidacji sprzętu, na rysunku 3. został przedstawiony schemat pozyskiwania SpW, w odniesieniu do wszystkich etapów w cyklu życia wyrobu. Ogólny schemat pozyskiwania sprzętu w odniesieniu do wszystkich faz i otoczenia związanego z wykonawstwem i uwarunkowaniami: techniczno-technologicznym, ekonomicznym, ekologicznym, informacyjnym, nie może pominąć zagrożeń podczas przeglądu potrzeb dla zdolności operacyjnych, który pozwala na planowanie rozwoju sił zbrojnych w kontekście oceny środowiska bezpieczeństwa militarnego, również w odniesieniu do fazy wycofania i likwidacji oraz przekazanie odpadów do gospodarki narodowej.

W tym miejscu nasuwa się istotne w przedmiotowym zakresie pytanie: Czy w takim układzie organizacyjno-funkcjonalnym możliwa jest bezpieczne wycofanie i likwidacja sprzętu oraz wprowadzenie odpadów po wyrobach obronnych do unieszkodliwienia lub innego procesu zagospodarowania?

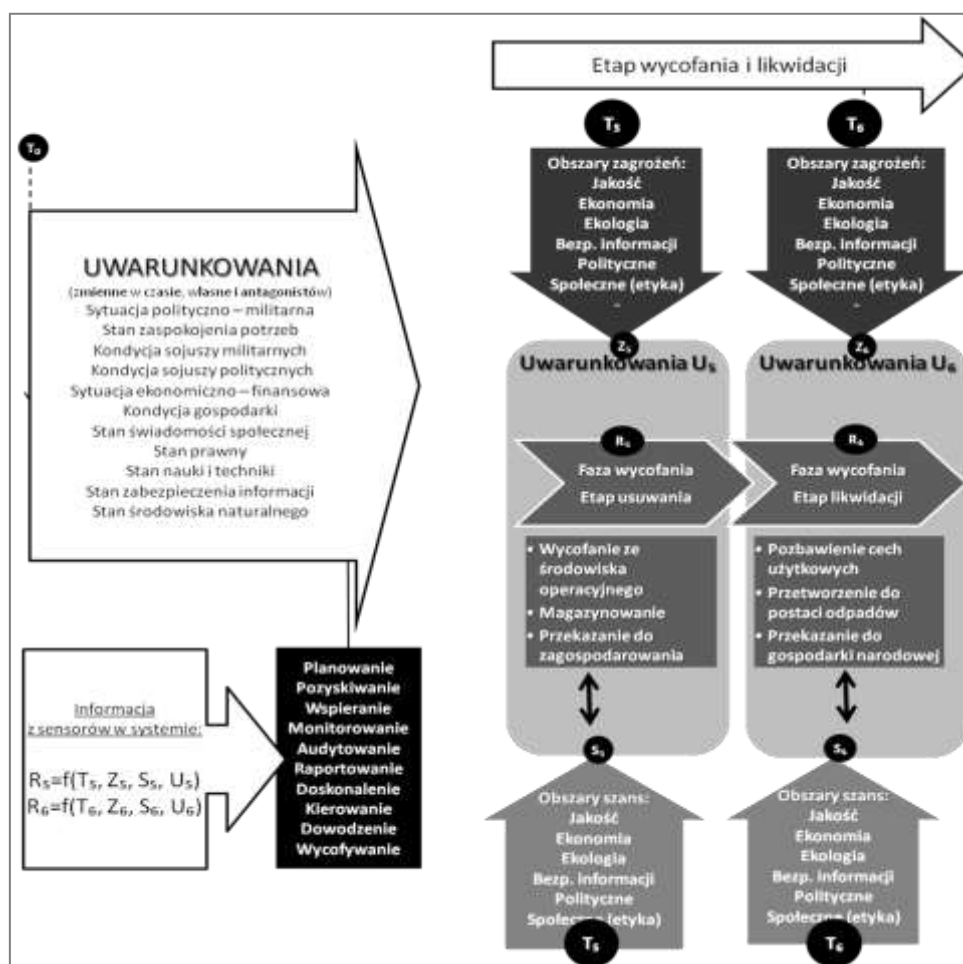
Na schemacie zostały jednoznacznie ujęte powiązania symbolizujące drogę służbową decyzji dotyczących wycofania wyrobu obronnego z SZ RP, procesu zawierania umów dotyczących przeprowadzania procesu pozbawienia cech użytkowych wyrobów obronnych, albo procesu przekazywania unieszkodliwionych odpadów do uprawnionych odbiorców.

Rysunek 3. Ogólny schemat pozyskiwania SpW w cyklu życia wyrobów obronnych z uwzględnieniem z uwzględnieniem miejsca fazy wycofania i likwidacji
Źródło: opracowanie na podstawie: (Gręzicki 2018, s. 216).

Procesy wycofania ze środowiska operacyjnego, likwidacji lub pozbawiania wyrobów cech użytkowych obwarowane są przepisami formalno-prawnymi, które określają uprawnienia i instytucje władne do bezpiecznej ich realizacji z uwzględnieniem zagrożeń i szans.

Aby uszczegółowić omawiane procesy na rysunku 4. został przedstawiony w sposób ideowy etap wycofania i likwidacji SpW w odniesieniu do obszarów zagrożeń i szans.

Rysunek 4. Etap wycofania i likwidacji SpW w aspekcie zagrożeń i szans

Źródło: opracowanie własne na podstawie: (Gręzicki 2018, s. 349).

Wyroby obronne i materiały produkowane dla potrzeb wojska są specyficzną grupą wyrobów, w stosunku, do których wymagania jakościowe są formułowane na zdecydowanie wyższym poziomie. Cykl życia wyrobu obronnego kończy ich fizyczną likwidacją i przekazaniem do dalszego zagospodarowania. Powoduje to powstanie zagrożeń, również na etapie wycofywania w odniesieniu do jakości, uwarunkowań dotyczących ochrony środowiska, bezpieczeństwa informacji, wartości etycznych i wielu innych wynikających z kontekstu wewnętrznego i zewnętrznego organizacji

Jak pokazano na rysunkach 2 i 3. system instytucjonalno-prawny dotyczący wyrobów obronnych tworzy szereg podmiotów o rozproszonych kompetencjach. Analiza tego systemu wskazuje na złożoność, wielopodmiotowość, wieloaspektowość i demokratyczność decyzji na różnych etapach cyklu życia wyrobu. Może to stanowić słabość całego systemu. Obowiązujące regulacje nie wpływają pozytywnie na szybkość prowadzonych postępowań w obszarze pozyskiwania SpW w całym cyklu życia wyrobu, w tym na jego likwidację.

2. CHARAKTERYSTYKA PROCESU LIKWIDACJI SPRZĘTU NA WYBRANYCH PRZYKŁADACH

Problem pozbawiania cech użytkowych sprzętu wojskowego nabiera szczególnego znaczenia (Krupnik, Gręzicki 2016, s. 28) w sytuacji zwiększonego ryzyka związanego np. z sytuacją polityczną na świecie i masowym pozyskiwaniem broni i innego sprzętu. Źródłem części zamiennych mogą być uszkodzone podzespoły i elementy sprzętu eksploatowanego legalnie lub wycofywanych z eksploatacji.

Na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej wszelka działalność gospodarcza w zakresie: wytwarzania i obrotu materiałami wybuchowymi, bronią, amunicją oraz wyrobami o przeznaczeniu wojskowym lub policyjnym oraz obrotu technologią o przeznaczeniu wojskowym lub policyjnym, wymaga uzyskania koncesji. Regulacje prawne wprowadzone Ustawą jednoznacznie definiuje szereg pojęć istotnych z punktu widzenia niniejszych rozważań. Wyroby i technologie o przeznaczeniu wojskowym lub policyjnym, określa jako wyroby, w tym ich istotne części oraz technologie związane z produkcją lub używaniem tych wyrobów, które specjalnie zostały zaprojektowane dla celów wojskowych lub policyjnych (Ustawa 2001).

Warunkiem przyznania koncesji jest spełnienie szeregu rygorystycznych wymagań dotyczących prowadzonej działalności gospodarczej, personelu wykonującego czynności związane z pozbawieniem cech użytkowych procesów, pomieszczeń magazynowych w których te wyroby będą przechowywane do czasu stwierdzenia trwałego i nieodwracalnego pozbawienia cech użytkowych. Wymagania te określa Rozporządzenie Ministra Gospodarki z dnia 27 października 2010 r. Z punktu widzenia podejścia procesowego warunkiem przyznania koncesji jest stosowanie przez koncesjonariusza systemu zarządzania jakością zgodnie z wymaganiami ISO 9001 lub AQAP.

Szczególne miejsce w procesach pozbawienia cech użytkowych zajmuje prowadzenie ewidencji. Szczegółowe wymagania w tym zakresie stanowią rozporządzenia dotyczące

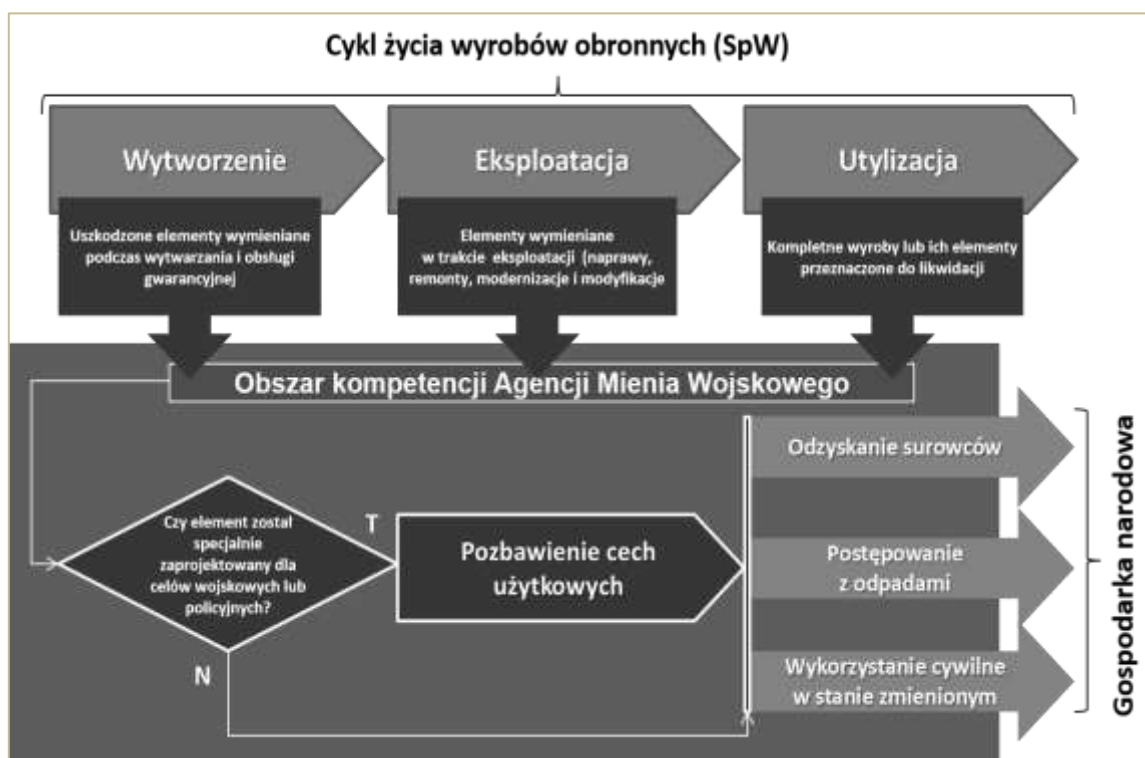
1. pozbawiania broni palnej cech użytkowych (Rozporządzenie 2004),
2. pozbawiania cech użytkowych broni innej niż broń palna i wyrobów o przeznaczeniu wojskowym lub policyjnym (Rozporządzenie 2015).

Skuteczne pozbawianie cech użytkowych SpW to fizyczne zniszczenie w warunkach kontrolowanych, którego celem jest przetworzenie go do postaci odpadu w myśl ustawy o odpadach. Dopuszcza się wykorzystanie pozbawionego cech użytkowych sprzętu wojskowego do celów kolekcjonerskich. Przepisy prawa dopuszczają takie przetworzenie broni aby niemożliwe było jej wykorzystanie z przeznaczeniem. Ustawa (Ustawa 2001)

jednoznacznie określa, że oprócz działalności wytwórczej, także odzysk w rozumieniu przepisów o odpadach oraz działalność rusznikarską polegającą na naprawianiu albo wytwarzaniu istotnych części broni niezbędnych do jej naprawy lub na przerabianiu broni poprzez ingerencję w jej istotne części podlega koncesjonowaniu. Wyroby o przeznaczeniu obronnym stanowią z zasady złożone systemy wielu urządzeń składowych realizujących różne funkcje, bardzo często niebezpiecznych dla środowiska i dla człowieka. Wskutek ich złożoności prawdopodobieństwo wystąpienia awarii jest duże dla całego systemu. Wytwórcy takich wyrobów przykładają ogromną wagę do właściwego planowania procesów projektowych i produkcyjnych z myślą o jak najmniejszej awaryjności i jak największym bezpieczeństwie wyrobu (Gręzicki, Krupnik 2015, s.).

Schemat postępowania z wyrobami, które należy poddać pozbawieniu cech użytkowych sprzętu wojskowego w cyklu życia został przedstawiony na rysunku 5.

Rysunek 5. Schemat postępowania z wyrobami w cyklu życia, które należy poddać pozbawieniu cech użytkowych

Źródło: (Krupnik, Gręzicki 2016, s.).

Z analizy danych AMW wynika, że docelowo wszystkie produkty są dalej wykorzystywane. W procesie projektowania sprzętu wojskowego przyjmuje się założenie, aby przy zastosowaniu odpowiednich metod technicznych, w momencie likwidacji można było poddać sprzęt nieodwracalnemu unieszkodliwieniu. Metody powinny zostać ściśle określone w tzw. specyfikacji technicznej. Wynika z tego, iż pozbawianie cech użytkowych części specjalnie

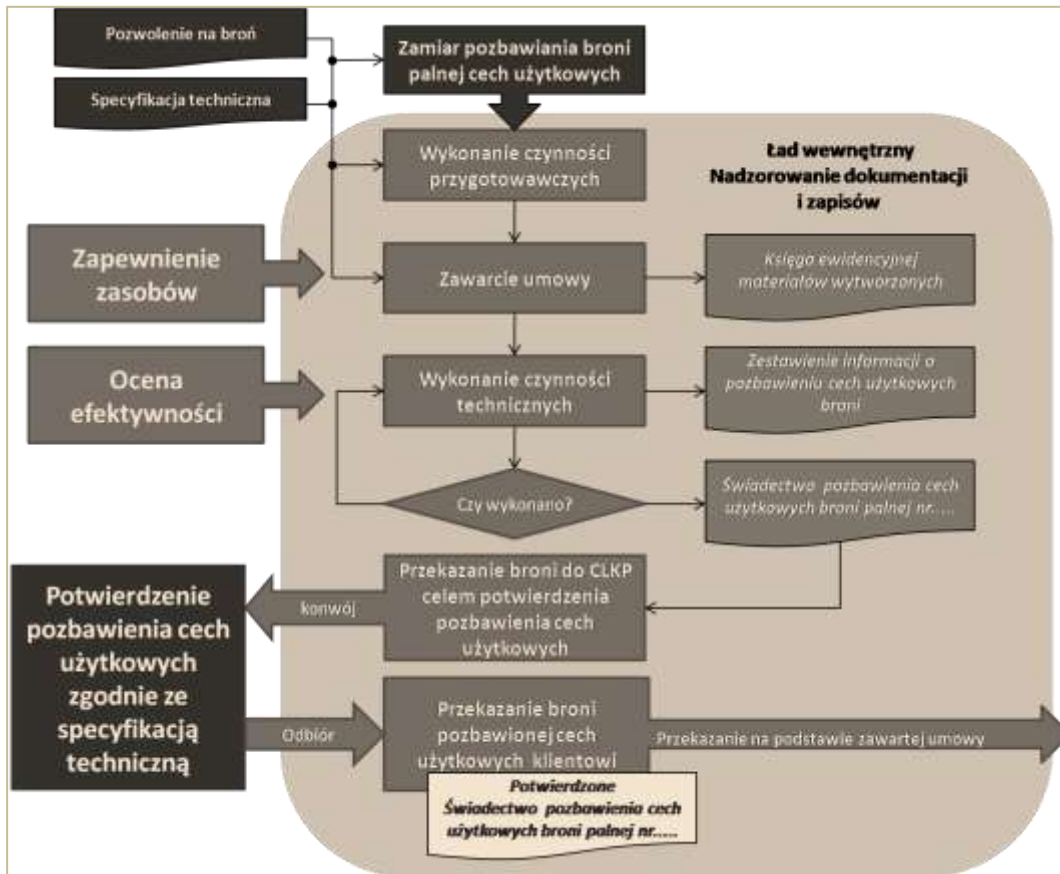
zaprojektowanych dla wyrobów o przeznaczeniu wojskowym, policyjnym lub specjalnym są przedmiotem unieszkodliwiania. Specjalne zaprojektowanie odnosi się do funkcji tych wyrobów wykorzystywanych do działań obronnych państwa. Specyfikacja techniczna dotycząca pozbawienia cech użytkowych to zbiór informacji do usunięcia tych specjalnych cech z wyrobów (Krupnik 2015 a, s. 310-339).

Aby zapobiec ryzyku przekazania wyrobów o przeznaczeniu wojskowym lub policyjnym w niepowołane ręce, wprowadza się uregulowania normatywne w tym kierunku, aby materiały wybuchowe, broń, amunicję oraz wyroby o przeznaczeniu wojskowym lub policyjnym projektować i wytwarzać w taki sposób, aby w normalnych i przewidywalnych warunkach, w całym założonym cyklu życia wyrobu stwarzały możliwie najmniejsze zagrożenie dla życia lub zdrowia ludzkiego, mienia oraz środowiska naturalnego (Krupnik 2009, 75-90).

Pozbawianie cech użytkowych i wykorzystanie powstałych surowców wtórnych oraz możliwych do powtórnego cywilnego wykorzystania wyrobów w aspekcie postępowania z odpadami stanowi cel procesu pozbawiania cech użytkowych. Przepis Ustawy określają, że pozbawienie broni oraz wyrobów o przeznaczeniu wojskowym lub policyjnym, w sposób trwały i nieodwracalny należy rozumieć działanie mające na celu eliminację cech użytkowych przesądzających o przeznaczeniu wojskowym lub policyjnym danego wyrobu (Ustawa 2001, art. 19b. W drodze Rozporządzeniem Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji określono szczegółowe wymagania dotyczące pozbawienia cech użytkowych broni palnej (Rozporządzenie 2004).

Wykaz zatwierdzonych specyfikacji technicznych odnoszących się do poszczególnych typów broni znajduje się na stronie Centralnego Laboratorium Kryminalistycznego Policji (CLKP). W procesie pozbawienia cech użytkowych np. broni palnej, w każdym przypadku należy dokonać sprawdzenia posiadania przez potencjalnego klienta: pozwolenia na broń, która ma być pozbawiona cech użytkowych oraz oryginału zatwierdzonej przez CLKP specyfikacji technicznej.

Model procesu pozbawiania cech użytkowych na przykładzie broni palnej przedstawiono na rysunku 6.

Rysunek 6. Model procesu pozbawiania cech użytkowych broni palnej

Źródło: (Krupnik, Gręzicki 2016, s. 381-396).

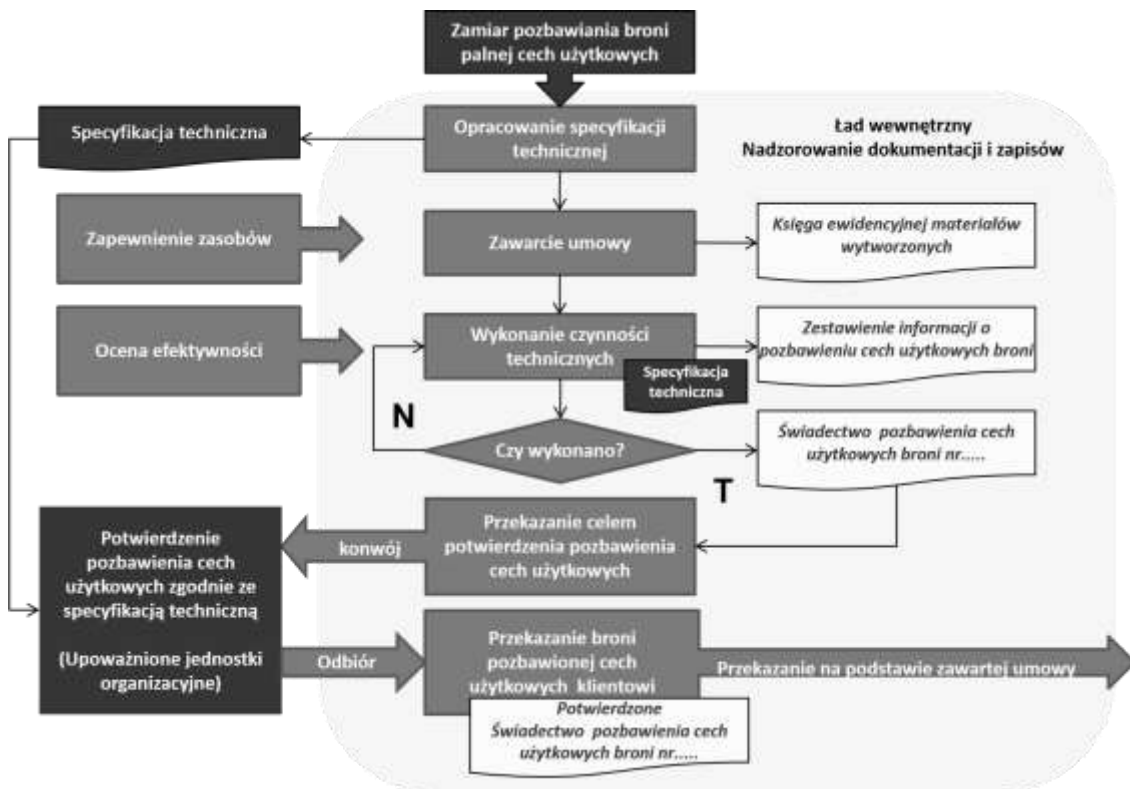
Broń palną przekazaną w celu pozbawienia cech użytkowych poddaje się trwałym zmianom zgodnie z przywoływanym już rozporządzeniem. Po wykonaniu operacji technologicznych, zostaje wystawione „Świadectwo pozbawienia cech użytkowych broni”. Dokument ten wraz z egzemplarzem na której wykonano czynności techniczne, jest przekazywany do CLKP w celu potwierdzenia i oznakowania zgodnie ze specyfikacją techniczną. Skuteczność tego procesu oceniana przez CLKP może posiadać wyłącznie dwa stany. Odpowiednio „1” gdy dany egzemplarz broni palnej zostanie skutecznie pozbawiony cech użytkowych i „0”, gdy wymagane będą poprawki.

Z punktu widzenia zabezpieczenia technicznego, istotne jest pozbycie się uszkodzonych elementów demontowanych z wyrobów obronnych i ich przeklasyfikowanie do postaci odpadów, które mogą zostać przekazane do gospodarki narodowej (Gręzicki, Krupnik 2015, s. 58-64). Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 27 sierpnia 2015 r. w sprawie pozbawiania cech użytkowych broni innej niż broń palna i wyrobów o przeznaczeniu wojskowym lub policyjnym określa tryb potwierdzania pozbawienia cech użytkowych i sposób znakowania „broni i wyrobów”(Rozporządzenie 2015). Broń inna niż broń palna może zostać w sposób trwały i nieodwracalny pozbawiona bojowych cech użytkowych

stanowiących o ich przeznaczeniu tylko przez koncesjonowanego przedsiębiorcę, zgodnie ze specyfikacją techniczną określającą szczegółowo sposób pozbawiania cech użytkowych danego rodzaju, typu i modelu broni.

Pozbawienie cech użytkowych polega na dokonaniu zgodnie ze specyfikacją techniczną określonych zmian polegających na usunięciu lub unieszkodliwieniu w sposób trwały i nieodwracalny części i zespołów istotnych z punktu widzenia funkcjonowania danego rodzaju, typu broni i wyrobu lub eliminacji cech użytkowych przesądzających o przeznaczeniu wojskowym lub policyjnym. połączenia na wcisk, które wymagają do ich rozłączenia możliwie największych sił.

Model procesu pozbawiania cech użytkowych broni innej niż broń palna przedstawiono schematycznie na rysunku 7.

Rysunek 7. Model procesu pozbawiania cech użytkowych broni innej niż broń palna.

Źródło: opracowanie na podstawie: (Rozporządzenie 2015).

Z rysunku 7 możemy wywnioskować, iż proces pozbawiania cech użytkowych „broni i wyrobów” jest podobny do procedury określonej dla broni palnej w rozporządzeniu Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 23 kwietnia 2004 r. w sprawie pozbawiania broni palnej cech użytkowych. Podobnie jak w przypadku pozbawiania cech użytkowych broni palnej, pozbawienie cech użytkowych „broni i wyrobów” potwierdza się i oznacza w sposób i w miejscu określonych w specyfikacji technicznej. Proces pozbawiania

cech użytkowych broni innej niż broń palna należy oceniać w analogiczny sposób jak w przypadku procesu pozbawiania cech użytkowych broni palnej. Ocena skuteczności może posiadać wyłącznie dwa stany. Odpowiednio „1” gdy stwierdzone zostanie, że dany egzemplarz broni palnej zostanie pozbawiony cech użytkowych zgodnie z zatwierdzoną specyfikacją techniczną i „0”, gdy wymagane będą poprawki. *Przedstawione procesy opierają się na badaniach diagnostycznych zaczerpniętych z praktyki przedsiębiorstw przemysłu obronnego. Zachowanie staranności prowadzonych i ocenianych procesów pozwolą na zapewnienie redukcji ryzyka przekazania wyrobów o przeznaczeniu wojskowym lub policyjnym lub ich części w niepowołane ręce.*

3. ZASADY POSTĘPOWANIA Z WYCOFYWANYMI WYROBAMI

Wycofaniu z eksploatacji podlega sprzęt niespełniający podstawowych wymagań taktyczno - technicznych i użytkowych ze względu np. na: normy eksploatacji, awarii lub nieopłacalności naprawy. Sprzęt taki podlega wybrakowaniu i w miarę możliwości zagospodarowaniu. Za sprzęt niespełniający odpowiednich wymagań uważa się sprzęt zużyty technicznie lub zniszczony, którego naprawa jest niemożliwa lub nieopłacalna. Zagospodarowywanie sprzętu może następować w ramach SZ RP albo poprzez przekazanie do AMW (Decyzja 2014). W procesie wycofywania wyrobów obronnych obowiązują określone zasady (Uzbr. 2013, s. 26-28), m.in.: identyfikacja wyrobów obronnych, które kwalifikują się do usunięcia ze środowiska operacyjnego, w tym w razie zniszczenia przeprowadzenie postępowania wyjaśniającego. Wybrakowanie sprzętu może obejmować:

1. pozbawienie cech bojowych,
2. rozkompletowanie,
3. złomowanie z jednoczesnym odzyskiem części lub zespołów (przyrządów) nadających się do dalszego wykorzystania.

Podstawę komisyjnego wybrakowania stanowi protokół stanu technicznego lub zatwierdzony wykaz przedmiotów podlegających wybrakowaniu (Uzbr. 2013, s. 26-28). Wybrakowania dokonuje RBLog. Drobnny sprzęt jest wybrakowywany w WOG. Sprzęt przed wybrakowaniem powinien być przeklasyfikowany do kat. 5. Elementy nieprzydatne po złomowaniu stanowią odpad. Uzyskany z wybrakowania odpad podlega sortowaniu zgodnie z przepisami dotyczącymi postępowania z odpadami. Wybrakowany sprzęt spisuje się z ewidencji na podstawie sporządzonego protokołu wybrakowania. Protokół ten podpisuje komisja i przedstawiciel służby uzbrojenia i elektroniki szczebla nadrzędnego, a zatwierdza komendant WOG (RBLog).

Organem kompetentnym do przekazywania sprzętu do dalszego zagospodarowania jest Agencja Mienia Wojskowego. Sprzęt do zagospodarowania poza SZ RP przekazuje się bez dokumentów wojskowych (książek, formularzy, dowodów), które należy komisyjnie zniszczyć. Dokumentem uprawniającym do zdjęcia sprzętu z ewidencji jest protokół podpisany przez upoważnionego odbiorcę.

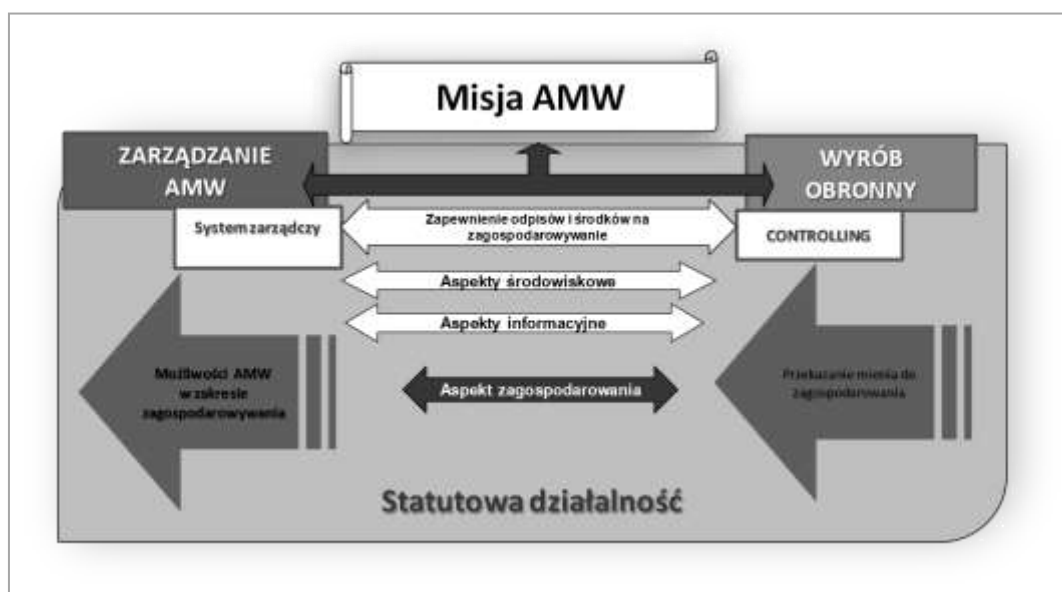
Gromadzone w magazynie oddziału zużyte części zamienne za wyjątkiem części zastrzeżonych są traktowane jako odpad. Wybrakowanie wyrobów obronnych zastrzeżonych, ZN, ZO, bagnetów do broni strzeleckiej i będących w dyspozycji SSUiE IWsp SZ odbywa się w magazynach lub warsztatach obsługowo-naprawczych RBLog. (Uzbr. 2013).

SpW, który nie spełnia wymagań wojska jest przekazywany do Agencji Mienia Wojskowego (Rozporządzenie 2004 a). Przekazanie następuje na podstawie planu, w którym określa się w szczególności:

1. dane identyfikacyjne instytucji przekazującej mienie,
2. identyfikację rzeczy do przekazania i ich szacowaną wartość,
3. dotychczasowy sposób wykorzystania mienia,
4. identyfikację szkód ekologicznych, które wymagają rekultywacji,
5. identyfikację mienia skażonego środkami chemicznymi i promieniotwórczymi.

Przedmiotem działania AMW są wyroby obronne, które po wycofaniu z eksploatacji w SZ RP mają zostać zagospodarowane, a pozyskane w ten sposób środki przeznaczone na Fundusz Modernizacji Sił Zbrojnych.

Na rysunku 8 przedstawiono całe spektrum zarządcze AMW z uwzględnieniem kontekstu, systemów i obszarów działania.

Rysunek 8. Schemat działania Agencji Mienia Wojskowego.

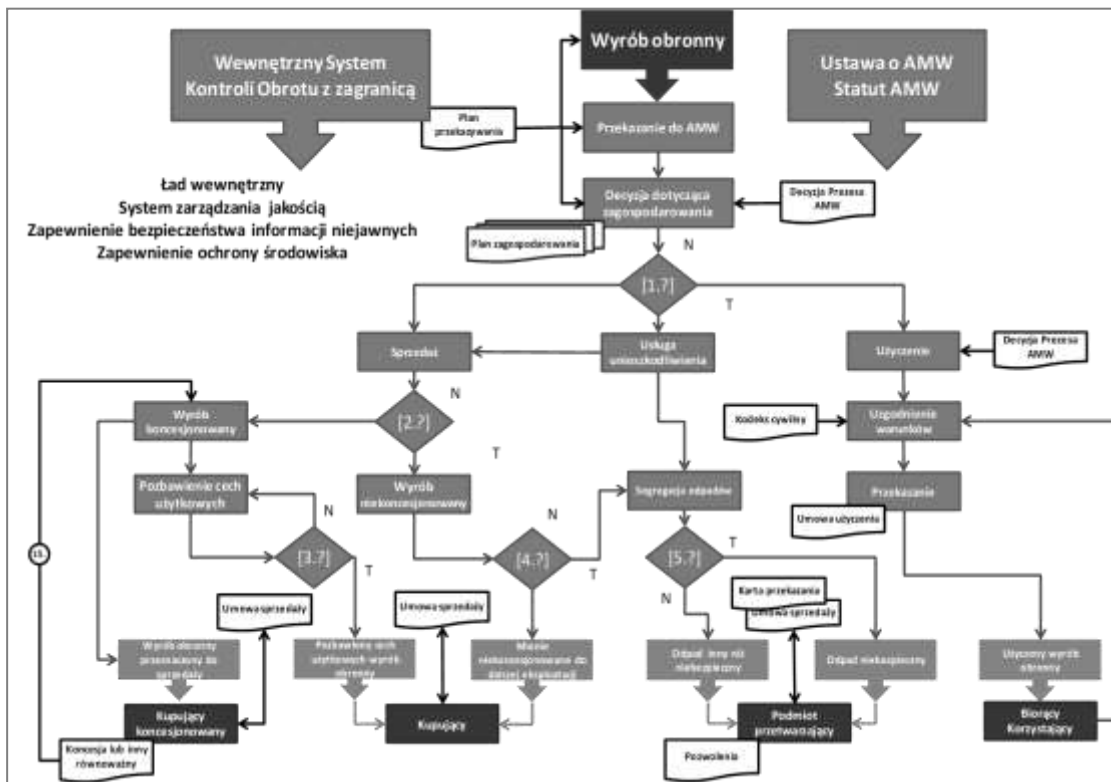
Źródło: opracowanie na podstawie: (Ustawa 2015).

Agencja Mienia Wojskowego w ramach podmiotowego wymiaru bezpieczeństwa wspiera SZ RP m.in. poprzez sprzedaż nieruchomości, uzbrojenia i sprzętu. W tym celu wewnątrz Agencji funkcjonują ustawowo wymagane struktury organizacyjno-funkcjonalne, certyfikowane systemy zarządzania oraz wewnętrzny system kontroli obrotu. Wspomagają one procesy zarządcze i operacyjne oraz służą monitorowaniu potencjalnych zagrożeń w obszarach właściwych dla wdrożonych systemów. Działalność AMW dotycząca zagospodarowywania powierzonego mienia stanowi szansę pozyskania funduszy dla zwiększenia efektu modernizacji technicznej SZ RP, chociaż powinniśmy rozpatrywać te działania z pozycji szans i ryzyk z tym związanych. Możemy wziąć pod uwagę przykład z 2015 roku. Polska firma sprzedała Ukrainie ponad 50 pojazdów opancerzonych BRDM-2. Kilka miesięcy później trafiły one do Afryki. Według raportu, opartego o dokumenty wewnętrzne ukraińskiej firmy zbrojeniowej, zakup samochodów opancerzonych z Polski był dla Ukrainy jednym z elementów w szerszym procederze nielegalnego eksportu uzbrojenia do Afryki, prawdopodobnie do krajów objętych unijnymi embargiami na dostawy broni (Górzyński 2017). Raport OCCRP i Amnesty International wskazuje, iż, niektóre firmy skupują sprzęt lub części z Polski, Słowacji, Bułgarii, Węgier czy Rumunii i sprzedają je dalej do krajów Afryki i Bliskiego Wschodu.

Zgodnie ze statutem (Rozporządzenie 2016), Prezes AMW odpowiada za ustalenie procedur przechowywania i obrotu przedmiotami przeznaczonymi do zagospodarowania, a także nadzoruje realizację obrotu towarami, technologiami i usługami o znaczeniu strategicznym dla bezpieczeństwa państwa na rzecz przedsiębiorców realizujących zadania na potrzeby obronności i bezpieczeństwa. Przekazaniem mienia do Agencji w celu ich zagospodarowania, zarządza Minister Obrony Narodowej Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji (Ustawa 2015). Gospodarowanie mieniem zgodnie z wymaganiami racjonalnej gospodarki polega na: oddaniu w najem, dzierżawę, użyczenie, nieodpłatne zbycie budowli i urządzeń infrastruktury, a także sprzedaży, likwidacji lub utylizacji (Wojtas 2017). Agencja może sprzedawać, w drodze przetargu ograniczonego, jednostkom samorządu terytorialnego oraz prowadzącym działalność statutową w tym zakresie stowarzyszeniom i fundacjom, a także przedsiębiorcom wykonującym zadania w dziedzinie obronności i bezpieczeństwa państwa, mienie ruchome przydatne do celów ochrony przeciwpożarowej, likwidacji skutków klęsk żywiołowych i zagrożeń środowiska oraz do innych celów związanych z bezpieczeństwem państwa (Ustawa 2015). Agencja może również zbyć przekazywane mienie w formie sprzedaży, np.: złomy metali żelaznych i nieżelaznych (łuski

nabojów, korpusy i elementy pojazdów opancerzonych i pancernych oraz zużyty sprzęt elektryczny i elektroniczny (Wojtas 2017).

Na rysunku 9 przedstawiono sposób gospodarowania likwidowanym SpW przez AMW w ujęciu systemowym.

Rysunek 9. Sposób gospodarowania likwidowanym SpW przez AMW w ujęciu systemowym
Źródło: opracowanie na podstawie: (Gręzicki 2018, s. 311).

Istotna z punktu widzenia działania procesów jest praca analityczna komisji, które dokonują klasyfikacji przekazanych wyrobów obronnych do określonej formy zagospodarowania oraz czynności techniczne przekazania wyrobów obronnych do AMW. Polegają one na dekompozycji przekazanego do zagospodarowania wyrobu obronnego oraz na usunięciu elementów specjalnie zaprojektowanych dla realizacji zadań wojskowych i policyjnych celem pozyskania wyrobów, które nie są przeznaczone do takich zastosowań, wydatków oraz terminowej realizacji zadań. Skuteczność realizowanych procesów determinowana jest odpowiedzią na podstawowe pytania (rysunek 9.): „*Jak zakwalifikowano przekazany do zagospodarowania wyrób obronny?*”, „*Czy na wytwarzanie wyrobu wymagana jest koncesja?*”, „*Czy skutecznie dokonano pozbawienia cech użytkowych?*”, „*Czy odpad stanowi odpad niebezpieczny?*”.

Podejście systemowe w działalności AMW polega na maksymalizacji przychodu z zagospodarowania mienia oraz jego rozchodowaniu na podstawie planów

zagospodarowania (sprzedaż, unieszkodliwienie, użyczenie). Czy możliwe jest doskonalenie tych procesów, aby osiągnąć zamierzony cel? Z analizy dokumentów i wywiadów bezpośrednich wynika, iż można podjąć konkretne działania np.: (Gręzicki 2018) zwiększenie liczby potencjalnych odbiorców (jawne oferty i aukcje), zaniechanie obniżania cen, wyjście z bezpośrednią ofertę do stałych klientów, wyjście z propozycją do przedsiębiorstw świadczących usługi naprawcze SpW, ewentualnego bezprzetargowego zakupu części zamiennych. Przykład mogą stanowić rozruszniki do silników transporterów „SKOT” i rozruszniki do silnika „TATRA”, poszukiwanie sposobów przetworzenia mienia „niezbymalnego”, „odpadów” i ich sprzedaż jako półproduktów końcowym odbiorcom z pominięciem pośredników. Przykład stanowią: złom elektrotechniczny, ogniwa akumulatorów litowe, kadmowe, molibdenowe, gumy, stal wysokogatunkowa.

Analiza, co i jak sprzedać powinna być oparta o wiedzę i kompetencje organizatorów przetargów, analizę cen na aukcjach oraz tego, co i w jakim okresie można sprzedawać w kontekście ostatecznego przeznaczenia zbywanego mienia dla maksymalizacji efektu finansowego zagospodarowywania.

PODSUMOWANIE

Zgodnie z wyznaczonym celem badań przeprowadzono analizę procesów wytwórczych wpływających na bezpieczeństwo wyrobów w systemie obronnym państwa. Podjęto próbę systematyki elementów badań w zakresie bezpieczeństwa SpW w cyklu życia, ze szczególnym uwzględnieniem jego likwidacji. Rozważania zaprezentowane w niniejszym artykule stanowią element badań w zakresie bezpieczeństwa wyrobów obronnych w pełnym cyklu życia. Przedmiotowe bezpieczeństwo przekłada się na warunki w jakich działają przedsiębiorstwa przemysłu obronnego. Rola, zadania każdej organizacji w przygotowaniach obronnych państwa wskazują na złożony problem organizacyjno-funkcjonalny oraz na zasadniczą misję przedsiębiorstwa przemysłu obronnego. Problem badawczy kieruje na zagadnienia dotyczące likwidacji SpW w warunkach nadzorowanych. Przekłada się to na bezpieczeństwo. Zagrożenie stanowi w tym przypadku ryzyko przekazania sprzętu wojskowego niepozbawionego cech użytkowych w niepowołane ręce. Istotne znaczenie w tym obszarze należy przypisać Agencji Mienia Wojskowego i jej roli w gospodarowaniu wycofywanego i likwidowanego SpW. W tym obszarze tematycznym, na pierwszy plan wysuwają się problemy związane z kompetencjami i świadomością uczestników procesów. Mimo pogłębiającej się wiedzy i świadomości odnośnie wymagań prawnych, operacyjnych i środowiskowych, wciąż istnieje konieczność i możliwość ich doskonalenia, na co wskazano

w końcowym rozdziale artykułu. Takie działania poważnie redukują ryzyko niespełnienia wymagań jakościowych i prawnych w tym obszarze. Zasadne jest wskazanie na rozwiązania systemowe w tym obszarze, ze szczególnym podkreśleniem znaczenia prawidłowo prowadzonych procesów w pełnym cyklu życia wyrobu.

W badaniach zastosowano typowe i powtarzalne metody opracowywania, zbierania, analizy i interpretacji danych empirycznych, interpretacji, wnioskowania, definiowania i modelowania procesów, służące do uzyskania odpowiedzi na stawiane w nich pytania. Posłużono się techniką obserwacji, wywiadu oraz badania dokumentów. Technika wywiadu swobodnego miała charakter otwarty i odnosiła się do gospodarowania wycofywanego i likwidowanego SpW. Metoda obserwacji polegała na gromadzeniu informacji źródłowych o danym zjawisku poprzez obecność w ich naturalnym środowisku, jednak bez bezpośredniej ingerencji w ich przedmiot i działalność. Dzięki obserwacji możliwe było rozpoznanie zjawiska w ich naturalnym przebiegu, przy czym pozyskiwane informacje uwzględniały specyfikę auditu.

LITERATURA

AQAP 2110 (2016). Wymagania NATO dotyczące zapewnienia jakości w projektowaniu, rozwoju i produkcji, NATO NSA.

Decyzja (2015). Nr 384/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 29 września 2015 r. w sprawie określenia funkcji gestorów i centralnych organów logistycznych sprzętu wojskowego w resorcie obrony narodowej (Dz.Urz. MON z dnia 1.10.2015 r., poz. 275).

Decyzja (2015 a). Nr 447/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 10 listopada 2015 r. w sprawie wprowadzenia do stosowania w resorcie obrony narodowej procedur wykonawczych dotyczących zapewnienia jakości wyrobów obronnych (Dz. Urz. MON z dnia 13.11.2015).

Decyzja (2017). Nr 141/MON z dnia 05 lipca 2017 r. w sprawie systemu pozyskiwania, eksploatacji i wycofywania sprzętu wojskowego Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.Urz.MON.2017.149).

Decyzja (2014). Nr 25/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 7 lutego 2014 r. w sprawie wprowadzenia do użytku "Wytycznych do przeprowadzenia Przeglądu Potrzeb dla Zdolności Operacyjnych Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej" (Dz. Urz. MON z dnia 7 lutego 2014 r.).

Decyzja (2013). Nr 444/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 30 grudnia 2013 r. w sprawie zasad wprowadzania do Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej sprzętu wojskowego oraz wycofywania sprzętu wojskowego nieodpowiadającego wymaganiom wojska (Dz.Urz.MON.2013.397).

ISO 9001(2016). Systemy zarządzania jakością. Wymagania, Warszawa: PKN.

Rozporządzenie (2010). Ministra Gospodarki z dnia 27 października 2010 r. w sprawie pomieszczeń magazynowych i obiektów do przechowywania materiałów wybuchowych,

broni, amunicji oraz wyrobów o przeznaczeniu wojskowym lub policyjnym (Dz.U.2010.222.1451)

Rozporządzenie (2004). Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 23 kwietnia 2004 r. w sprawie pozbawiania broni palnej cech użytkowych (Dz.U. z 2004 r., Nr 94 poz.924 ze zm.)

Rozporządzenie (2004 a). Rady Ministrów z dnia 1 czerwca 2004 r. w sprawie szczegółowego trybu przekazywania mienia Skarbu Państwa Agencji Mienia Wojskowego (Dz. U. z 2004 r., Nr 140, poz. 1482), §2.

Rozporządzenie (2015). Ministra Obrony Narodowej z dnia 27 sierpnia 2015 r. w sprawie pozbawiania cech użytkowych broni innej niż broń palna i wyrobów o przeznaczeniu wojskowym lub policyjnym (Dz.U. z 2015 poz. 1468)

Rozporządzenie (WE) Nr 1013/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 14 czerwca 2006 r. w sprawie przemieszczania odpadów (opublikowanym w Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej (Dz. Urz. UE L/190 z dnia 12 lipca 2006 r., ze zm.).

Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 27 grudnia 2016 r. w sprawie nadania statutu Agencji Mienia Wojskowego (Dz. U. z 2017 r., poz. 18).

Ustawa z dnia 5 sierpnia 2010 r. o ochronie informacji niejawnych (Dz.U.2010.182.1228 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 10 lipca 2015 roku o Agencji Mienia Wojskowego, (Dz. U. z 2016 r., poz. 614).

Ustawa z dnia 25 maja 2001 r. o przebudowie i modernizacji technicznej oraz finansowaniu Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2015 r. poz. 1716 oraz z 2016 r. poz. 2260).

Ustawa z dnia 29 czerwca 2007 r. o międzynarodowym przemieszczaniu odpadów (Dz. U. z 2015 r. poz. 1048 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 29 listopada 2000 r. o obrocie z zagranicą towarami, technologiami i usługami o znaczeniu strategicznym dla bezpieczeństwa państwa, a także dla utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa (Dz. U. z 2013 r. poz. 194. art. 3, pkt. 1 – 2.).

Ustawa z dnia 22 czerwca 2001 r. o wykonywaniu działalności gospodarczej w zakresie wytwarzania i obrotu materiałami wybuchowymi, bronią, amunicją oraz wyrobami i technologią o przeznaczeniu wojskowym lub policyjnym (Dz.U.2012.1017 z późn. zm.).

Gręzicki M. (2018). Model zapewnienia bezpieczeństwa wyrobów obronnych w pełnym cyklu ich życia. Rozprawa doktorska. Warszawa: WAT.

Krupnik D. (2009). System bezpieczeństwa ekologicznego w siłach zbrojnych RP. Rozprawa doktorska. Warszawa: AON.

Mitkow S. (2015). Wpływ systemu pozyskiwania sprzętu wojskowego na kształtowanie bezpieczeństwa militarnego Polski w XXI wieku. Gdynia: AMW.

D. Krupnik (2015 a) Wokół wojny handlowo-gospodarczej na płaszczyźnie ekologicznej. [w:] Współczesna wojna handlowo-gospodarcza, red. J. Płaczek, Difin, Warszawa 2015: s. 310-339.

Krupnik D., Gręzicki M (2016). Modelowanie procesu pozbawiania cech użytkowych elementów sprzętu wojskowego w cyklu życia na wybranym przykładzie, „Gospodarka Materiałowa i Logistyka”. nr 5.

Gręzicki, M., Krupnik, D. (2015). Wybrane zagadnienia dotyczące gospodarowania odpadami w eksploatacji sprzętu wojskowego, „Logistyka odzysku”, nr 4.

Pokora W., Gręzicki M. (2017). Rola i znaczenie kontekstu w systemie zarządzania jakością zgodnym z najnowszymi standardami ISO i NATO, „Gospodarka Materiałowa i Logistyka”, nr 5.

Uzbr. (2013). 2465/13, Przepisy o gospodarowaniu mieniem Służby Uzbrojenia i Elektroniki, DD4.22.1, , Bydgoszcz: IWsp SZ. s. 26-28.

Instrukcja I-07-07.0 „Instrukcja pozbawiania cech użytkowych broni palnej” przykładowego przedsiębiorstwa przemysłu obronnego.

Wojtas, J. (2017). Wariant zagospodarowania mienia ruchomego przejmowanego z MON i MSWiA, AMW, Warszawa 2017, (pozycja niepublikowana).

Wojtas J. (2017 a). Wycena szacunkowa materiałów uzyskanych z demontażu radiolinii R-404. Materiały AMW, 05.02.2005 r. (pozycja niepublikowana).

Wywiad (2017). Wywiad z p.o. Prezesa AMW i Doradcą Prezesa AMW w siedzibie AMW w dniu 18.10.2017 r. (materiał niepublikowany).

Górzyński (2017). Polska broń sprzedana Ukrainie znalazła się w Afryce., www.wp.pl, 26.09.2017 r., g. 16.39).